

Становище

за

дисертация „**Цената на реалността и възможните светове на литературата. Конрад, Кафка, Камю**“ на доц. д-р Мая Горчева за придобиване на научната степен **доктор на науките** в професионално направление 2.3. Философия, научна специалност „Естетика“;
към секция „Култура, естетика, ценности“ в „Институт по философия и социология“ при Българската академия на науките

от доц. д-р Васил Видински, катедра „История на философията“, СУ „Св. Климент Охридски“, член на научното жури съгласно заповед № РД-09-154 от 27.04.2022 г. на директора на ИФС на БАН.

1. Процедура, минимални изисквания и технически параметри на дисертацията

Дисертационният труд на доц. д-р Мая Горчева е преминал **успешно** през вътрешна защита на разширен научен семинар на 22 март 2022 г. в съответствие с чл. 39 от ППЗРАСРБ и чл. 9 (1) от правилника на *Института по философия и социология* (БАН) за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности.

Според представените наукометрични данни доц. д-р Мая Горчева събира общо **440 точки** (по четирите показателя 50 + 100 + 160 + 130) при изисквани 350 точки (по четирите показателя 50 + 100 + 100 + 100) и с това формално покрива и надскача минималните изисквания за придобиване на научна степен „доктор на науките“.

Дисертацията на доц. д-р Мая Горчева е с обем 411 стандартни страници и се състои от увод, два дяла, заключение и библиография. Дял I е разделен на две глави, а Дял II на четири глави. След всяка от шестте глави са посочени цитираните източници в съответната глава. Общият списък на библиографията съдържа 271 заглавия, от които 43 са първична литература, 35 са други литературни произведения, а 193 са научни изследвания и вторична литература. Библиографията е на английски, френски и български език.

Публикациите по темата на дисертацията са **общо 7** (една е под печат), сред които две студии и монографията „Албер Камю. Възможните светове на литературата“ (2022).

2. Съдържателен анализ на дисертационния труд

Най-общо дисертацията разгръща една **антимиметична концепция за творчеството** под формата на създаване (или сътворяване) на възможни светове, но и през идеята за **съпреживяването** или рецепцията на творбата. Изследването е достатъчно информативно и евристично в литературоведски план; то обхваща наистина разнороден първичен материал, както и вторична литература от различни научни области. Това е едновременно нейното най-голямо достойнство, но същевременно тук се откриват и най-сериозните недостатъци в самото изложение.

От гледна точка на литературознанието и компаративистиката дисертацията заслужава добра оценка. Но що се отнася до философската теоретична рамка, до понятийните разграничения, до инструментализирането на философските термини, дисертацията поставя повече проблеми, отколкото решения.

Цели на дисертацията

Целите на дисертацията са формулирани по сходни, но различни начини. [I група] „Изследването си поставя за цел да разгледа възможния свят като естетическа концепция“ (Дисертация, 4 стр.). Това просто означава, че абстрактно-формалният термин „възможен свят“ ще се конкретизира, обогати (и съответно ще се стесни в съдържателен смисъл) през естетически и исторически контекст. В автореферата това е представено така: „да осмисли въображаемите светове, сътворени в естетическата дейност, през логикосемантичното понятие за възможни светове“ (Автореферат, 5 стр.; вж. също 11 с.) „...и да покаже как е интегрирано понятието за възможен свят в разбирането за спецификата на естетическата творба“ (А, 7). В цялото изследване обаче не става ясно защо изобщо е бил необходим *формалният, логически* термин за възможен свят и как той *реално* се използва в анализа, щом неговата абстрактност не разграничава изобщо естетически от неестетически употреби. Този инструмент няма достатъчно добра разграничителна способност с оглед на целите в изследването. [II група] Понататък в дисертацията е посочена и следваща, усложняваща крачка: да се разгледат тези възможни светове „като концептуално осмисляне на реалността“ (Д, 8), тук също има множество сходни, но различни формулировки, които няма да привеждам. Не става ясно защо преживяването чрез художествени творби с техните възможни светове е наречено именно *концептуално* – в самите анализи на произведенията концептуалността не е ясно демонстрирана. Обхватът на тази цел също не е ясен: в дисертацията ту се говори за литературно творчество (литературна творба), ту за творчеството изобщо (естетическа творба). Обръщам внимание, че изводите в тези две подчинени сфери не могат да бъдат идентични.

Като цяло и в двата си аспекта – [II] и [III] – тези групи от цели не са постигнати задоволително, а в някои подслучаи – изобщо. Литературоведският анализ на Конрад, Кафка и Камю е всъщност напълно независим от тази обща теоретична, философска рамка и тя изглежда външна спрямо изследването.

„Възможни светове“?

За съжаление, така и не става ясно какво се има предвид под най-ключовото понятие, което присъства и в заглавието, „възможен свят“. Ясно е, че този словесен израз може да бъде понятизиран или терминологизиран по много различни начини – това се вижда добре дори в историята, която е представена малко хаотично (Д, 3-62). Но въпреки разнородните и несъвместими разбирания за „възможен свят“, пред нас са успоредени схващанията на Лубомир Долежел, Лудвиг Витгенщайн, Димитър Вацов, Сол Крипке, Готфрид Лайбниц, Рут Ронен, Александър Кьосев, Дейвид Люис и много други. Да, *никъде не се твърди, че те мислят едно и също за „възможните светове“*, но така и не става ясно докрая дали „възможен свят“ в самата дисертация се характеризира само с наличието на контрафактуални положения, дали пък е някаква обогатена естетическа категория (но тогава това обогатяване трябва да се демонстрира конкретно, а не просто да се заяви), дали става дума за идеите за възможни онтологични светове, от които Бог може да избира (Лайбниц) или за онтологични светове в смисъла на Дейвид Люис. Казва се, че „реалният свят съдържа всички възможни светове“ (Д, 20), но тъй като възможните светове са „по-широки от реалния, като могат да включват и онова, което е невъзможно в реалния“ (Д, 20), то става ясно, че без изясняване поне на разликата между „съдържа“ и „включва“, изложението би било противоречиво или в най-добрия случай – изключително неясно. За съжаление в дисертацията не присъстват необходимите уточнения и анализи в тази посока. Не е направен систематичен опит да се отделят контекстуално (не)възможното, физически (не)възможното, метафизически (не)възможното и т.н. (Д, 24, 43, 226, 348)

В един момент сред цялата тази множественост от концепции се заявява: „Релативизмът е прагматически сигурно решение и такова заключение изглежда безспорно...“ (Д, 20). Не е много ясно какво практически следва от този релативизъм за анализа на Конрад, Кафка и Камю. Заради цялата тази сложност по-нататък се твърди: „Цел на това разглеждане съвсем не е проясняването на теоретичните модели, нито добирването до непротиворечиво разбиране за възможните светове“ (Д, 58-59). Да, може да се приеме, че дисертацията няма да се занимава с теоретично проясняване, но непротиворечиво разбиране за възможни светове има всъщност в повечето от представените концепции – те затова са толкова важни и влиятелни. Ала ако доц. Мая Горчева търси непротиворечиво разбиране *между* различните концепции, то това, разбира се, няма как да се получи, именно защото те изхождат от различно *понятие* за възможен свят. Цялостното впечатление от самото изследване е, че всъщност не са прави разлика между израза „възможен свят“ и понятията за „възможен свят“.

Следват още две усложнения. Веднага след последния цитиран откъс се заявява, че изследването ще се насочи към конкретни текстове, които да бъдат разбрани „през литературно-теоретичната концепция за възможен свят“ (Д, 59). Това изглежда по-разумно, но отново трябва да бъде прецизирано, тъй като не съществува една-единствена такава концепция. За съжаление в следващото изречение дори това е изоставено, защото се твърди, че финално понятието „възможен свят“ ще се „еманципира от теоретичните модели и се взима като аналитичен инструмент (за неутрално-описателна характеристика на понятието срв. речниковата статия в Stanford Encyclopedia of Philosophy, СЕФ)“ (Д, 59). Първо, ако то е *аналитичен инструмент*, то трябва да бъде представено много ясно що за инструмент ще представлява, какво може и какво не може да се свърши с този инструмент – това изобщо не е отказ от теоретично моделиране (все някой от предложените модели трябва да се използва). Второ, още по-странно е уточнението в скоби – енциклопедичните статии в Станфордската енциклопедия са авторски и не са неутрални, въпреки че целта им често е обзорна; същинският проблем обаче е друг – в конкретната статия „Possible Worlds“ (2021) на Кристофър Мензел са обсъдени множество несходни концепции (в англосаксонската логико-семантическа традиция). Така се връщаме внезапно в началното положение, при което има много различни понятия за възможен свят и не е ясно кое се използва като инструмент в изследването и как точно се използва.

Съдържателният анализ на дисертацията може лесно да демонстрира, че на повечето места изобщо не е било нужно да се говори за възможни светове, тъй като анализът е по мотиви, теми, ценности (Д, 3-7, 390-394; А 33), екзистенциално-социални наблюдения (Д, 390; А 33), идеята за „преобразяването на света“ (Д, 3, 216, 296-335, 339, 393) и т.н.

Приноси

Приносите, посочени в автореферата, са пет. **Първият** принос е много важен и интересен, но за съжаление той не е аргументиран в самата дисертация, а е само заявен. От тази гледна точка не смятам, че това е същински принос, доколкото – без необходимата аргументация – това се оказва много *тривиално твърдение*, а именно: творчеството може да въздейства като осъществява някакъв пренос между автор, произведение и читател. Така се проблематизират автоматично и следващите приноси, които стъпват на разбирането за възможен свят. **Вторият** принос е твърде общ: „Защитава се тезата за естетическото творчество като автономен акт на конструиране на възможен свят“. Дали абсолютно всяко естетическо творчество създава възможен свят: всяка една скулптура, всяко едно хайку, всяко едно архитектурно произведение? Ако това е така (защото такава позиция е възможна), то понятието за възможен свят се

тривиализира напълно, то просто означава „произведение“. Приносите **три и пет** обвързват по интересен начин творческия акт с ценности, с философски и политически идеи. Доколкото това не е необходима характеристика на всички възможните светове, нито на творчеството като цяло, те са само частични наблюдения. Втората част на **четвъртия** принос е несъмнена и **тя е трябвало да бъде централна за дисертацията.**

Допълнителни коментари

Съпоставката между Конрад, Кафка и Камю е евристична и интересна. Може да е малко смущаващо, че в дисертацията връзката между тримата е представена като произволна: „По чисто формалния принцип на алитерацията във фокуса на изследователския интерес попаднаха Конрад, Кафка и Камю... (5-6)“. От друга страна, конкретните анализи са самостоятелно ценни и макар на моменти да звучат много есеистично, те са обогатяващи, смислени и важни.

Необяснима остава първата част от заглавието. „Цената на реалността“ е любопитно и артистично словосъчетание, но не е ясно какво изобщо се има предвид с него. Този израз не се появява нито веднъж в изложението, като той дори не е тематизиран, за да даде някакъв ключ към общата рамка. Като страничен резултат, въпреки че се споменава често, остава неясно отношението между социално-историческата реалност и възможните художествени светове (естетическа реалност).

Заклучение

Общото впечатление от дисертацията е, че **тя би била защитима** в областта *история на литературата*. В нея има достатъчно евристични и ценни наблюдения върху творчеството на Конрад, Кафка и Камю, за да може заедно с дългогодишната изследователска практика на доц. д-р Мая Горчева това да представлява основание за присъждането „доктор на науките“. За съжаление от философска и естетическа гледна точка **НЕ смятам, че дисертацията е защитима в професионално направление 2.3**, тъй като съдържа сериозни философски проблеми. Разбира се, с интерес бих чул защитата на доц. д-р Мая Горчева.

23 юни 2022 г.

доц. д-р Васил Видински

.....

.....